
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

LADIK KATI MESÉI

Ladik Katalin: *Mesék a hétfejű vaspárrógepről*, Symposion könyvek, 53. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1978.

Valóban, hogy szólhassunk Ladik Katalin új könyvéről, a könyv felépítéséről, a prózai vagy verses mesékről, szükségesnek látszik néhány szokássá rögződött szempont elhárítása. Nálunk alig van *jókedvű* költő. Nem a humoristákra gondolok. Olyan költőre, aki egy-egy szófűzéssel, egy-egy fura-furcsa képpel, ravasz hangegyeztetéssel, visszájára fordított ritmussal, szótöréssel és mondatfocimmal, vagy — egészen egyszerűen — az irónia, a groteszk, a nonszensz stíluseszközeivel építené versét. Aligha kell hangsúlyozni, nem az öncélú játékoság szándékával, bár jó tudni, hogy a játékoság a költészet vérrokona. Mifélelénk nagyon komolyan veszik a verset. Úgy is kell, tudom. De ez a komolyság nagyon sokszor a gondolat hiányának rémítő sivatagait leplezi. És a komolyság áradásából nehéz kiválasztani a valóban tiszta, értelemmel teli, súlyos verseket. Ha nehéz is, megéri. Legalább azért, hogy költészetünk szokássá rögződött komolyságát, de elsősorban a ráirányuló elvárásokat közelebről ismerhessük meg. És hogy elhárítsuk, ha lehetséges.

Ladik Katalin *jókedvű* költő. Nem humorizál, de verseit (meséit) jókedvet árasztó játékosággal formálja, pajzánul és szemérmetlenül, semmit sem titkolva el és mégis titokzatosan. Semmire sem kötelezi el magát, nem vállal erkölcsi normákat, nem hirdet jelmondatokat. Megengedi, lehetővé teszi, hogy egy-egy szókapcsolása, egy-egy jól megmunkált költői képe, ritmusfordulata, félbehagyott mondata a mosoly melegségét lopja az olvasóba. Az ilyen hangulat keltésétől mások szemérmesen óvakodnak. A modern költészet „súlyos” léttartalmait hirdetve. Pedig a jókedv, a mosoly, a szív melegsége is a léttartalmak közé tartozik. Erről sem kellene megfeledkezni.

Honnan származik Ladik Katalin *jókedve*?

Elsősorban költészetének oly pontosan látható szürrealista vonásaiból. A szürrealizmus mindig is kedvelte a humort, de nem a megnevettetés, inkább a kinevetés szándékával; a nevetés eszközeivel számolt le szoká-

sokkal és megrögzött erkölcsi normákkal, kispolgársággal és a hagyományos költészet antologikus példatárával. Ladik Katalin nem vállal ilyen feladatot, bár egyáltalán nem idegen tőle a polgárpukkasztás, még az exhibicionizmus sem. Ő egyszerűen másról beszél, gyakran oiyasmiről, amiről mások hallgatnak, vagy ha nem hallgatnak, akkor nagyon áttételesen szólnak. A születésről és nemzésről, a titokzatos fogantatásról és rejtélyes szerelemről, a sáskáról, a varrógépről, a királylányról, az asszonyról. A szürrealista humor igazi forrásvidéke a nyelv, azok a nyelvi lehetőségek, amelyeket a köznyelv is ismer, bőségesen fel is használ, az ún. utcanyelvben például, a költészet azonban nemcsak innen merít, hanem a szítárákból éppúgy, mint a nyelvi automatizmusok nagy példatárából. A szavak játsszák itt a főszerepet, ritkábban a mondatok. A szavak, ahogyan jelentésmezőik érintkeznek, ahogyan hangulati és érzelmi tartalmaik átfedik egymást. Vagy ahogyan hangsoraik megtörnek, ahogyan szokványos (automatikus) hangsorokat, beékelődve, maguk törnek fel. A lényege ennek az eljárásnak, hogy a szavak soha ne legyenek nyugalmi helyzetben, hogy jelentésük és alakjuk mindig változozon és alakuljon. Ennek a nyugtalanságnak, változásnak és alakulásnak köszönve jönnek létre az ironikus, a groteszk, a nonszensz hangulatok és érzések, Ladik Katalin meséinek érzelmi anyaga. Nem tiszta érzelmek ezek, alig is vannak talán ilyenek, még a lírai versekben is nehéz rájuk akadni, de legalább valóságos érzelmek.

Ladik Katalin meséinek a szürrealista humorral összefüggő másik forrásvidéke a mese és a népmese. A szürrealizmus a nyelvi humorral együtt használta fel a népi gondolkodás és képalkotás, a néphit és -szokás eszközeit és jelentéseit. A mesenyomokban tehát ismét szürrealista vonások láthatók Ladik Katalin verseiben.

Ladik Katalin „különös „mesemondó”. Kivételes bőséggel használja fel és alkalmazza a mese és népmese legismertebb, leggyakoribb motívumait, mindig a legközismertebb képeket és fordulatokat, *de nem mond mesét*, nem mond el mesei történetet csak sejteti, felidézi és gyorsan el is ejti a csodás eseményt. Mindezt azért, hogy a mesei motívum költői tartalma, költői hangulata kerüljön, kerülhessen az ő meséből építkező verse érzelmi és hangulati homlokterébe. Ezt úgy éri el, hogy a mesei fordulatot és képet, mondjuk az égig érő fát, kiemeli természetes nyelvi és mesei közegéből, önállósítja azt, az esetleges asszociációk önkényére bízva azt, és ezzel az egyetlen, de jól kiválasztott nyelvi gesztussal, mozdulattal, új *nem-mesei* jelentéseket — mondjuk a humor, a mosoly, az erotika jeleit kapcsolja rá a mese másfajta emlékeket felidéző elemeire. Egyfajta kontrasztot alkot tehát a mesevilágból felépült nyelvi tudatunk emlékei és az új nyelvi helyzet, az új (nem-mesei) jelentés között. Azok a legjobb meséi, amelyekben valóban felismerhető ez a kontraszt és amelyekben e kontraszt érzelmi, hangulati értéket kap. Ezzel a tudatot mozgató kontraszttal egyidőben azonban az elveszített

mesevilág iránti nosztalgiát is felkelti. Beteljesíthetetlen nosztalgia ez, az egyszer elvesztett visszaszerzésének képtelensége, aminek képi megformálása semmiképpen sem egyszerűbb költői feladat, mint a nagy és komoly versek megírása.

Más szóval: Ladik Katalin a hétfejű varrógépről és más csodákról meg rejtélyekről szóló meséivel, mese-verseivel a mesei motívumokra és fordulatokra, képekre és kulcsszavakra emlékeztet, de ezen a funkción túlmenően a mélyen megélt emberi létélményt, elsősorban a legelementárisabb élményeket, az élet és a halál, a születés és a fogamzás, a szerelem és a gyűlölet, a testiség és a vágyakozás élményét szólaltatja meg. Nemcsak a mesei lepi meg tehát az olvasót ezekben a versekben, bár az is mindenképpen, hanem az a tiszta és — ha szabad így mondani — ösztönös (költői) rácsodálkozás a világra, mindenre ami a világban van vagy elveszett belőle, mindenre ami létezik vagy lehetséges, ami Ladik Katalin eddigi költői kísérleteinek, szavainak, versformáinak, mozdulatainak mélyen is ott rejtőzködött.

Ez ideig legtöbbször a polgárpukkasztó gesztust látták művészi, költői közléseiben, s minthogy elég pulkadekonyak vagyunk, el is utasították énekszámait és vetkőzéseit, rejtjeles képeslapjait és akcióit, holott — és talán éppen a mesék után — fel kell ismernünk, hogy ezek a gesztusok a valóságos lét- és életélmények külső burkai csupán.

BÁNYAI, János

A VÁROS NAGYBÁCSIJA

Milisav Savić: *Ujak naše varoši*. Srpska književna zadruqa, Beograd, 1977

A múlt évi Andrić-díjas novelláskötet, Milisav Savić *Városunk nagybácsija* című könyve kapcsán először műfajmeghatározási problémák merültek fel, hiszen az első ciklus novelláitól eltérően a kötet nagyobbik része egymással több szempontból összefüggő novellákból tevődik össze. Nemcsak a főszereplők azonossága és a helyszín kapcsolja őket össze, hanem az írói magatartás, a műalkotás autentikus világának hasonlósága is. Regénynek azonban mégsem nevezhetjük ezt a novellafüzért, még akkor sem, ha egyfajta kronológia is érvényesül az egymást követő novellákban. Legpontosabban talán novellaciklusként lehetne megnevezni.

De a kritikusnak a műfajmeghatározás másodlagos feladata, pedig semmi esetre sem kerülheti meg, hiszen alapvető szempontokat szolgáltató kritikai megítéléshez.

A kötet két egymástól elkülönülő ciklusból áll, az első a Vadak (Zveri), a második A zenész (Svirač). Látszólag kevés a rokonság a két